

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องวงขับไม้นี้ทำให้ทราบถึงบริบทสำคัญต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีกล่อมช้าง ประวัติความเป็นมาและบทบาทการบรรเลงของวงขับไม้ ตลอดจนระเบียบวิธีการบรรเลง การสืบทอด และอัตลักษณ์ของเพลงที่ใช้บรรเลงในวงขับไม้กรมศิลปากร ซึ่งสามารถสรุปประเด็นสำคัญต่าง ๆ ได้ดังนี้

ในการศึกษาพบว่า ช้างเป็นสัตว์ที่มีพัฒนาการทางด้านสายพันธุ์มาเป็นเวลานานล้านปี และมีความผูกพัน เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์มาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศแถบทวีปเอเชีย สำหรับประเทศไทยนั้นถือว่าช้างเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญอย่างมากต่อวิถีชีวิตของคนไทย จนกลายเป็นคตินิยมว่าช้างเป็นสัตว์ที่มีคุณ และเมื่ออิทธิพลทางอารยธรรมอินเดียแผ่ขยายเข้ามา ผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทย ทำให้เกิดคติความเชื่อเกี่ยวกับช้างว่าเป็นสัตว์มงคลและเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจบารมีของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะช้างเผือกซึ่งเป็นช้างที่มีคุณลักษณะพิเศษที่ราชสำนักไทยได้ให้ความสำคัญมาตั้งแต่ครั้งโบราณ โดยอยู่บนพื้นฐานแห่งคติความเชื่อเรื่องช้างเผือกที่ได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อขนบธรรมเนียมแห่งราชสำนักไทยมาช้านาน และได้สะท้อนออกมาให้เห็นในลักษณะของพิธีกรรมต่าง ๆ ของราชสำนัก

พระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างเผือก เป็นพระราชพิธีที่จัดขึ้นเฉพาะกิจเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองและพระราชทานยศให้แก่ช้างเผือกตามธรรมเนียมของช้างพระที่นั่ง ในการนี้พบว่ามีการจัดพระราชพิธีกล่อมช้างควบคู่กันไปด้วย ซึ่งถือว่าเป็นพระราชพิธีย่อยพิธีหนึ่งที่จัดขึ้นตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ โดยสาระของพระราชพิธีนี้เป็นการขับกล่อมช้างเผือก โดยเจ้าพนักงานฝ่ายพระครูพราหมณ์ และฝ่ายศิลปินวงขับไม้ด้วยท่วงทำนองจากคำประพันธ์ในลักษณะต่าง ๆ ที่เรียกว่า บทคุณภูสิ้งเวทกล่อมช้าง ซึ่งเป็นคำประพันธ์ที่แต่งขึ้นใช้เฉพาะกิจ ประกอบด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันทและกาพย์ขับไม้

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของวงขับไม้พบว่า หลักฐานและข้อมูลที่นำมาศึกษา มิได้มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือเป็นระบบข้อมูลที่ชัดเจน อันพอที่จะเป็นหลักฐานเพื่อจะนำไปสู่ข้อสรุปที่แท้จริงได้ ดังนั้นข้อมูลในเรื่องประวัติความเป็นมาของวงขับไม้ที่ปรากฏในงานวิจัยฉบับนี้จึงเป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าและอ้างอิงไปตามหลักฐานที่ปรากฏเท่านั้น ซึ่งพอที่จะสรุปสาระได้ว่า วงขับไม้เป็นวงดนตรีที่เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาหรือก่อนหน้านั้น เนื่องจากวงขับไม้เป็นวงต้นแบบของวงมโหรีที่ปรากฏหลักฐานว่ามีรูปแบบของวงที่ชัดเจนในสมัยอยุธยา

เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านหลักฐานและข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวงขับไม้ ดังนั้นในการศึกษาประเด็นดังกล่าวจึงต้องศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับบริบทอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วย ซึ่งในที่นี้ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวคิดในการประสมวงขับไม้ และพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ โดยสรุปดังนี้

1. มีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องการสวดบูชาเทพเจ้า ซึ่งถือว่าเป็นพิธีกรรมหลักของศาสนาพราหมณ์
2. มีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องการบรรเลงดนตรีด้วยเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย ซึ่งถือว่าการบูชาสรรเสริญเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์
3. มีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องการนับถือเครื่องประโคมชั้นสูง ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องดนตรีประจำองค์ของเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์

สำหรับบทบาทการบรรเลงของวงขับไม้นั้น เป็นวงดนตรีที่ใช้บรรเลงเฉพาะในพระราชพิธีสมโภชชั้นสูงของราชสำนัก 3 พระราชพิธี คือ พระราชพิธีสมโภชพระมหาเศวตฉัตร พระราชพิธีสมโภชพระอุ และพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างเผือก ซึ่งจากการศึกษาบทบาทการบรรเลงประกอบพระราชพิธีกล่อมช้าง อันเป็นพระราชพิธีย่อยในพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางช้างเผือกนั้น พบว่า บทบาทดังกล่าวเริ่มมีความชัดเจนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือสมัยรัชกาลที่ 2 และบทบาทการบรรเลงนี้ยังคงดำเนินต่อเนื่องมาโดยตลอดจนถึงสมัยปัจจุบัน

วงขับไม้ของกรมศิลปากร ถือได้ว่าเป็นวงขับไม้เพียงวงเดียวที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบัน เป็นวงที่ได้มีโอกาสบรรเลงประกอบพระราชพิธีกล่อมช้างในรัชกาลปัจจุบันมาโดยตลอด รวมทั้งเป็นวงที่มีความสมบูรณ์และมีระเบียบวิธีการบรรเลงที่เป็นมาตรฐาน อาทิในเรื่องของการประสมวง ลำดับขั้นในการบรรเลง ระดับเสียงที่ใช้ในการบรรเลง และอัตลักษณ์ในการบรรเลง เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นวงที่ได้รับการสืบทอดโดยตรงมาจากวงขับไม้ในสมัยรัชกาลที่ 7 ซึ่งถือว่าเป็นวงต้นแบบที่ประกอบด้วยศิลปินที่มีชื่อเสียงแทบทั้งสิ้น

สำหรับอัตลักษณ์ของเพลงที่ใช้ในการบรรเลง แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเพลงขับ และกลุ่มเพลงคั่น

กลุ่มเพลงขับ ประกอบด้วยทำนองเพลงเกริ่นโคลงกำกับกาพย์ขับไม้และทำนองเพลงขับไม้กาพย์ขับไม้ ลักษณะโดยรวมของทำนองเพลงกลุ่มนี้พบว่า กลุ่มเสียง (Mode) ที่ใช้ในทำนองเพลงจะดำเนินอยู่ในทางหลัก (Scale) เพียงทางเดียว ไม่พบว่ามี การเปลี่ยนทางในการดำเนินทำนองที่ชัดเจน ส่วนวนทำนองก็มีการผันแปรไปตามลักษณะของคำประพันธ์ แต่ยังคงดำเนินอยู่ภายใต้โครงสร้างทำนองเพลงที่มีรูปแบบชัดเจน

ส่วนกลุ่มเพลงคั่น ประกอบด้วยเพลงบรรเลงอัตรา 2 ชั้น จำนวน 5 เพลง ได้แก่ เพลงสาธุการ เพลงขับไม้บัณเฑาะว์ เพลงสรรเสริญพระจันทร เพลงพราหมณ์เข้าโบสถ์ และ

เพลงมหาชัย ลักษณะโดยรวมของกลุ่มเพลงดังกล่าวพบว่า มีสัดส่วนของทำนองเพลงที่ตายตัว กลุ่มเสียง (Mode) ที่ใช้ในทำนองเพลงมีการเปลี่ยนทาง (Scale) มากกว่า 1 ทาง คำเน้นทำนองด้วย ซอสามสายโดยใช้สำนวนห่าง ๆ ไม่โลดโผน และมีลักษณะสำนวนใกล้เคียงกับทำนองหลักเป็นส่วนใหญ่

ปัจจุบัน บทบาทการบรรเลงของวงขับไม้ในพระราชพิธีกล่อมช้างนี้ไม่ค่อยเป็นที่แพร่หลายมากนัก ทั้งนี้เนื่องมาจากปัจจัยสำคัญคือ ช้างเผือกที่จะนำมาประกอบในพระราชพิธีนั้น จัดว่าเป็นสัตว์ที่หายาก นาน ๆ จะพบสักครั้งหนึ่ง ทำให้การจัดพระราชพิธีกล่อมช้างมีขึ้นไม่บ่อยครั้งนัก และส่งผลให้บทบาทการบรรเลงของวงขับไม้พลอยลดน้อยลงไปด้วย นอกจากนี้ยังพบเหตุปัจจัยอื่น ๆ อีก เช่น สภาพบ้านเมืองในปัจจุบันที่กำลังประสบกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ ซึ่งอยู่ในสภาพที่ไม่เหมาะในการจัดพิธีการใหญ่ ๆ อันเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณของแผ่นดิน เป็นต้น

ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าว เป็นสาเหตุที่ทำให้บทบาทของวงขับไม้กำลังจะเลือนหายไปจากสังคมไทย ดังนั้นผู้วิจัยจึงใคร่ขอเสนอให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทุกฝ่าย ทุกหน่วยงาน โปรดได้ช่วยกันหาแนวทางในการสนับสนุน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรมศิลปากรที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้มา โดยตลอด ขอให้ช่วยเผยแพร่ผลงานการบรรเลงวงขับไม้ของกรมศิลปากรออกสู่สาธารณะให้มากที่สุด ซึ่งอาจจะนำเสนอในรูปแบบของการจัดการแสดงหรือการสาธิตเชิงวิชาการ สำหรับในส่วนที่รับผิดชอบเรื่องการศึกษา ขอเสนอให้มีหลักสูตรการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับวงขับไม้ ให้นักเรียน นักศึกษาในวิทยาลัยนาฏศิลป์ได้เรียนกันอย่างเข้มข้นและจริงจัง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเรื่องที่ควรทำอย่างเร่งด่วน เพราะบรรดาครูอาวุโส ผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์ในการบรรเลงวงขับไม้ในวันจะลดน้อยลงไปทุกที แต่ในปัจจุบันนี้ยังมีพอที่จะให้อุษณรุ่นหลังที่สนใจ ได้ศึกษาและรับการสืบทอดระเบียบวิธีการบรรเลงที่ถูกต้อง

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า นอกจากบทบาทในการบรรเลงประกอบพระราชพิธีกล่อมช้างแล้ว ยังมีบทบาทในการบรรเลงในกรณีศึกษาอื่น ๆ อีก ได้แก่ บทบาทการบรรเลงประกอบพระราชพิธีสมโภชพระมหาเศวตฉัตร และบทบาทการบรรเลงประกอบพระราชพิธีสมโภชขึ้นพระอู่ ซึ่งในแต่ละบทบาทนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ามีลักษณะเฉพาะที่น่าศึกษาค้นคว้าและรวบรวมไว้ในเชิงการวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อเป็นการสืบสานเจตนารมณ์ที่โบราณจารย์ทางด้านดุริยางคศิลป์ ได้ให้ความสำคัญและพยายามสร้างสรรค์ผลงานดนตรีที่มีคุณค่าต่อพระราชพิธีสำคัญของไทย รวมทั้งเพื่อรักษาให้เป็นสมบัติทางด้านวัฒนธรรมให้อยู่คู่แผ่นดินไทยสืบไป